

Internetowa prezentacja polskojęzycznych dokumentów XVI i XVII w. z archiwów szwedzkich i rosyjskich.

W ostatnim czasie historycy mają do dyspozycji coraz więcej nowoczesnych środków urozmaicających ich warsztat badawczy i wzbogacających ich badawczą metodologię. Jednym z takich mediów jest Internet i zamieszczane w nim biblioteki elektroniczne udostępniające *in extenso* coraz więcej obiektów ze zbiorów realnych, w tym również zabytki piśmiennictwa. Najbardziej znany projekt europejski to Europeana.eu. Uczestniczy w nim również Narodowa Biblioteka Cyfrowa Polona.pl. Specjalistyczny portal poloników szwedzkich to Repcyfr.pl. Jeśli chodzi o zbiory zagraniczne to przypadku zabytków w językach obcych zrozumiałe jest, że biblioteki i archiwa narodowe decydują się na umieszczenie w internecie jedynie pozycji o światowej renomie.

Dlatego przyjąłem sobie za cel udostępnienie w internecie polskojęzycznych dokumentów, co do których istnieje pewność, że ich kopie nie są publicznie dostępne w archiwach i bibliotekach polskich i w związku z tym mogą nie być szczegółowo opracowane. Digitalizacja polskiej części zbiorów przechowywanych w archiwach i bibliotekach Szwecji i Rosji oraz ich udostępnienie w Internecie ma pomóc badaczom, dla których dostęp bezpośredni do w/w zasobów jest utrudniony z przyczyn logistycznych, podczas gdy jest pożądanym dla dokonania bieżących krytycznych weryfikacji.

Dodatkowo wziąłem pod uwagę efekt edukacyjno-popularyzatorski internetowej wizualizacji dokumentów. W obecnej chwili są to wybrane, pojedyncze polskojęzyczne dokumenty XVI i XVII wieku znajdujące się w archiwach szwedzkich i rosyjskich, wywiezione z Polski w wiekach XVII-XIX.

Tymczasem w archiwach i bibliotekach szwedzkich i np. rosyjskich znajduje się kilkadziesiąt tysięcy zabytków piśmiennictwa, głównie polskojęzycznych, pochodzących ze zbiorów I Rzeczypospolitej, gdyż postanowienia o zwrocie polskich Polsce dokumentów zawarte w Traktacie Oliwskim (ze Szwecją) z 1660 roku oraz w Traktacie Ryskim (z ZSRR) z 1921 roku zostały zrealizowane tylko częściowo. Polskie archiwalia w Szwecji cieszą zainteresowaniem polskich badaczy od połowy XVIII w. Miało miejsce co najmniej kilkanaście udokumentowanych kwerend. Starano się przede wszystkim spisać te dokumenty a następnie je kopiować dla dalszych badań czy publikacji. Pojedyncze dokumenty, jak np. Diariusz Jana Sapiechy zostały opublikowane już w XIX w. W roku 1956 misja PAN pod kierownictwem prof. Mariana Małowista pozyskała ok 100 tys. klatek mikrofilmów poloników ze zbiorów Riksarkivet, które obecnie są dostępne w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. W latach 2010-2012 Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy wykonał digitalizację poloników Riksarkivet i sukcesywnie udostępnia ją w Internecie (repcyfr.pl)/

Zainspirowany wynikami badań polskich, szwedzkich i rosyjskich naukowców nad dokumentami o polskiej proveniencji w zbiorach szwedzkich¹ i rosyjskich² przed realizacją przeprowadziłem szczegółowe obszerne konsultacje z polskimi naukowcami i wymianę informacji z Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Następnie przeprowadziłem kwerendy w Riksarkivet, Bibliotece Uniwersytetu w Uppsali, Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie, Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w St. Petersburgu i Bibliotece Narodowej w Warszawie. Dotyczyły one lokalizacji i identyfikacji dokumentów Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Na tej podstawie ustaliłem, że szczególnie w Riksarkivet w Sztokholmie oraz w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali istnieje możliwość dalszej szczegółowej katalogizacji polskich rękopisów. Wytypowałem, po uwzględnieniu najnowszych zmian katalogowych, zestaw ok. 4 tys. stron rękopisów w zbiorach Riksarkivet, które nie zostały objęte projektem mikrofilmowania PAN w 1956 i dygitalizacją ponad 30 tys. stron archiwaliów jaką wykonał w 2008 r. w Riksarkivet zespół prof. E.A. Mierzwy z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim.

Rosyjska Biblioteka Narodowa w St. Petersburgu (RBN) dysponuje szczegółowym wewnętrznym rosyjskojęzycznym spisem polskich dokumentów (m. in. są to oryginalne pisma polskich królów, kopie uchwał sejmikowych, korespondencja rodu Radziwiłłów, uniwersały królewskie, krajowa i zagraniczna korespondencja dyplomatyczna itp.) włączonych na początku XIX w. do pierwszego zbioru rękopisów RBN. Spis został częściowo przetłumaczony na język polski³. Zbiór jest przez Rosjan sukcesywnie digitalizowany, ale dostęp do wersji cyfrowej jest możliwy wyłącznie w zamkniętej bibliotecznej sieci komputerowej, lub po uzyskaniu indywidualnego pozwolenia na zakup kopii. Pozostałe, znajdujące się w innych zbiorach RBN, dokumenty polskiej proveniencji są objęte wspólnym projektem inwentaryzacyjnym RBN i Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Wykonałem samodzielnie (w Riksarkivet) lub zamówiłem wykonanie ponad 1500 skanów dokumentów o rozdzielczości od 250 DPI. Znaczna część tych dokumentów dotyczy sejmu oraz rokoszu z roku 1607⁴. W latach 2010-2011 przeprowadziłem analogiczną kwerendę w Bibliotece Narodowej Rosji w St. Petersburgu, gdzie

---

¹ Zob. Teodorowicz-Hellman Ewa, *Polonika w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji (Riksarkivet) Skoklostersamlingen* [p. red. Aliny Nowickiej-Jeżowej]. Warszawa 2006; Ehrensward Ulla. *Cartographia Poloniae 1570–1930. Katalog źródeł rękopiśmiennych do historii ziem polskich w zbiorach szwedzkich*. Warszawa-Sztokholm 2008; Mierzwa Edward, *Polonica w Szwecji* [w:] *Studia historyczno/prawne, księga poświęcona pamięci Profesora Jana Serdyki*, p. red. Włodimierza Kaczorowskiego, Opole 2008; Tyszkiewicz Eustachy, *Listy o Szwecji*, Wilno 1846; Barwiński Eugeniusz, Birkermajer Ludwik, Łoś Jan, *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecyi*, Akademia Umiejętności, Kraków 1914.

² Korzeniowski Jerzy; *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu*. Kraków 1910; Kopreeva N.T., *Obzor polskich rukopisej Gosudarstvennoj Publicznoj Biblioteki (Sobranie P.P.Dubrowskovo)* „Trudy Gosudarstvennoj Publicznoj Biblioteki imeni M.E.Sałykova-Szczedrina”, T.V (8) Leningrad 1958, str.136.

³ Gancarson Jacek, *Polonica w Zbiorze Autografów Petera Dubrowskiego (Fond 971) w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w St. Petersburgu*. Teki Sejmowe” nr 2, Piotrkow Trybunalski 2011,

⁴ Mierzwa Edward, Gancarson Jacek, *Materiały, Spis zawartości vol. E8599, Teki Sejmowe nr 2*. Piotrków Trybunalski 2012.

wykonano na moje zamówienia 57 kopii stron wybranych listów królewskich a także polsko-szwedzkiego traktatu przed elekcją Zygmunta III Wazy (w j. łacińskim).

Wybrane rękopisy zostały poddane translacji do postaci plików tekstowych. Zastosowałem przy tym zmodyfikowany formalizm edycji tekstu⁵, stosowany w komputerowych prezentacjach dokumentów w odróżnieniu od tradycyjnej prezentacji drukowanej, polegający na zachowaniu układu graficznego rękopisu, w szczególności wiernego odwzorowania zawartości linii tekstowych. Celem owej modyfikacji jest ułatwienie korzystania z rękopisów i ewentualnej translacji. Ekran komputera nie ma ograniczeń tradycyjnego książkowego składu drukarskiego, w którym niezbędna dla zachowania układu graficznego gęstość tekstu w linii mogłaby być zbyt duża. Ekran komputera ma bowiem w odróżnieniu od tradycyjnej książki szerokość większą niż wysokość a przesuwanie w pionie odbywa się przy pomocy rolowania tekstu. Dodatkowo praca z dwoma oknami albo z dwoma ekranami komputerowymi znacznie ułatwia porównywanie tekstów o identycznym układzie graficznym. Z braku gotowych narzędzi musiałem opracować własne ekranowe *szkło powiększające* oraz przeglądarkę dokumentów opartą o javascript. Prezentacja została zamieszczona w Internecie pod adresem www.eurofresh.se/manuskrypty <dostęp: 2013-05-11>.

Jeśli chodzi o odwzorowanie liter dążono do maksymalnego zachowania zgodności z oryginałem. W ten sposób czytający uzyskuje możliwość zapoznania się zarówno z różnicami rozwojowymi pisma na przestrzeni dziejów jak i różnicami wariantowymi oraz stylistycznymi pomiędzy skrybami. Dla dokumentów drukowanych wykorzystano tablicę czcionki Szwabacha polska⁶. Stosowane skróty przedstawiono przy pomocy nowoczesnych liter. W przypadku braku odpowiednika zachowano wzorzec oryginału.

Dostępność tych odwzorowań o wysokiej rozdzielczości znacznie przyspiesza analizę treści starych dokumentów, dzięki możliwości rozpoznanie pisma i jego fragmentów, wyjątkowo trudnych do identyfikacji. Dla badań naukowych taka prezentacja internetowa wydają się mieć dość istotne znaczenie, bowiem umożliwia badaczowi prace ze źródłem historycznym, z krytyką zewnętrzną włącznie, bez konieczności wyjazdu do archiwum. Rozwój bibliotek internetowych daje też unikalną szansę szerokiego dostępu do oryginalnych tekstów i dokumentów. Trzeba jednak pamiętać, że nośniki elektroniczne są obecnie znacznie mniej trwałe niż dokumenty papierowe co zmusza do przewidywania i planowania transformacji zbiorów na zapis w nowszych, bardziej stabilnych technologiach.

Jacek Gancarson,
Sztokholm 2012.05.12

---

⁵ Woronczak Jerzy, Górski Konrad, *Zasady wydawania tekstów staropolskich*. Wrocław 1955.

⁶ http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plik:Szwabacha_polska_v2.png <dostęp: 2012-05-11>